
CUMHURİYET'E DOĞRU
1919-1923
ÖZGÜRLÜK VE BAĞIMSIZLIK YOLU
TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

"Cumhuriyet'e Doğru"
1919–1923
Özgürlük ve Bağımsızlık Yolu

Prof. Dr. Zafer Toprak

© 2006, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Tasarım
Esen Karol

Birinci Basım
Ekim 2006

ISBN 975-458-909-7

Baskı ve Cilt
Mas Matbaacılık A.Ş.
Dereboyu Cad. Zağra İş Merkezi.
B-Blok No: 1 Maslak, İstanbul
T: 212 285 11 96

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul
T: 212 252 39 91 F: 212 252 39 95
www.iskulturyayinlari.com.tr

Bu kitap, Türkiye İş Bankası tarafından
31 Ekim–30 Aralık 2006 tarihleri arasında
Türkiye İş Bankası Müzesi'nde gerçekleştirilen
"Cumhuriyet'e Doğru" 1919–1923
Özgürlük ve Bağımsızlık Yolu Sergisi
nedeniyle hazırlanmıştır.

İçerik, Kurgu ve Metinler
Prof. Dr. Zafer Toprak

Kurgu ve Tasarım
Burçak Madran (Tetrazon)

Grafik Tasarım
Esen Karol

Video Projeksiyon Tasarım
Çağdaş Arpaç (Tetrazon)

Ses Tasarımı
Cihan Sezer

Bilgisayar Oyunu Tasarımı
Ercan Zırh

Tasarım Asistanı
Efe İlgen (Tetrazon)

Sergide koleksiyonları yer alan
kişi ve kuruluşlar

İnönü Vakfı
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
Türkiye İş Bankası

Nedret İşli
Cengiz Kahraman
Prof. Dr. Haluk Oral
Necmettin Özçelik
Uğur Yeğin

CUMHURİYET'E DOĞRU 1919-1923

ÖZGÜRLÜK VE BAĞIMSIZLIK YOLU

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

Teşekkür

Genelkurmay Başkanlığı Foto-Film Arşivi
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
Trakya Cam Sanayii A.Ş.
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

Aysel Acar (İnönü Vakfı)
Nedret İşli
Cengiz Kahraman
Prof. Dr. Haluk Oral
Necmettin Özçelik
Özden Toker (İnönü Vakfı)
Uğur Yeğin

Sunuş

Cesareti, vizyonu ve küllerinden doğmasına önderlik ettiği bir ülke ile kendisinden sonraki tarihe yön veren Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan ve O'nun talimatları doğrultusunda ülke ekonomisinin yeniden inşa edilmesinde görev almış bir kurum olarak Türkiye İş Bankası, Büyük Kurucusu'nun doğumunun 125. yılını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine ait bir sergi ve bu serginin kitabı ile kutlamanın onurunu yaşıyor.

Kurtuluş Savaşımız ve Cumhuriyetimizin kuruluşuna giden yolu, ilk kez gün ışığına çıkacak belgelerle anlatan "Cumhuriyet'e Doğru" 1919–1923 Özgürlük ve Bağımsızlık Yolu Sergisi, Cumhuriyet'in bugünkü mirasçıları ile Bankamızın yakın zamanda müze olarak hizmete açılacak tarihi Yenicami Şubesi binasında buluşuyor.

Sergi ve sayfalarında onu gelecek kuşaklara taşıyacak bu kitap ile bağımsızlık, özgürlük ve bir ülke kurma yolunda verilen savaşı, özveriyi, yoksunlukları, mucizeleri, eşsiz bir kahramanlık destanını ve onun yılmak bilmeyen liderini bir kez daha anımsayıp, bugün yaşamımızın "olmazsa olmazlar"ı arasında yerini almış değerlerin yaratıcılarını minnetle anmamız için fırsat yaratılıyor.

Büyük Kurucumuza olan minnetimizi ve ilkelerine olan bağlılığımızı bir kez daha ifade etmemize imkan sağlayan "Cumhuriyet'e Doğru" 1919–1923 Özgürlük ve Bağımsızlık Yolu Sergisi'nin ve kitabının hayat bulmasında emeği geçen tüm kişi ve kuruluşlara, huzurunuzda teşekkürlerimizi sunmayı zevkli bir görev addediyoruz.

Saygılarımızla,

TÜRKİYE İŞ BANKASI

İÇİNDEKİLER

Samsun'a Çıkış, 11

Amasya Genelgesi, 14

Erzurum Kongresi, 16

Sivas Kongresi, 18

Mebusan Meclisi, 22

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 26

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 30

Sevr Antlaşması, 32

Mudanya Mütarekesi, 40

Lozan Barış Antlaşması, 50

Cumhuriyet'in İlanı, 62

Feyhaman

Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailevî, özel ve resmi hayatımın her kademesini yakından tanıyanlarca bu aşkım bilinir. Bence bir millete şerefin, özgürlüğün, namusun ve insanlığın yerleşmesi ve yaşaması mutlaka o milletin özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasına bağlıdır. Ben şahsen bu saydığım özelliklere çok önem veririm ve bu özelliklerin kendimde varlığını iddia edebilmek için milletimin de aynı özellikleri taşımasını şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım. Bu nedenle millî bağımsızlık bence bir hayat sorunudur. Millet ve memleketin menfaatleri gerektirdiği takdirde insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle uygarlık gereği olan dostluk ve siyaset ilişkilerini büyük bir incelikle takdir ederim. Ancak benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım.

GAZİ MUSTAFA KEMAL
1921

"Kalpaklı Atatürk"
Feyhaman Duran

Türkiye İş Bankası
Resim Koleksiyonu

13 Kasım 1918'de Müttefik işgal donanması İstanbul Boğazı'na demirledi.

Cengiz Kahraman Arşivi

"Cumhuriyet'e Doğru"
1919–1923
Özgürlük ve Bağımsızlık Yolu

Prof. Dr. ZAFER TOPRAK

Çağdaş Türkiye'nin doğuşu, bağımsızlığın kazanımı, ulus egemenliğinin pekişmesi ve birey olarak yurttaş, ya da vatandaş kimliğinin oluşum süreçlerini kapsar. Bir başka deyişle 1919–1923 evresi yeni bir ulus devletin Cumhuriyet örüntüsüyle gündeme geliş öyküsüdür.

Cumhuriyet'in inşa süreci I. Dünya Savaşı ertesi Anadolu ve Rumeli'de insanımızın işgallere karşı oluşturduğu yaşam hakkını savunmaya yönelik "müdafaa-i hukuk" derneklerinin kurulmasıyla başlar.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ülkenin dört bir yanında yeşeren bu bağımsız örgütlenme girişimlerini tek bir çatı altında toplanması sürecini başlatır. Süreç 29 Ekim 1923'te Ankara'da Cumhuriyet'in ilanıyla son bulur.

İşgal güçlerine karşı savaşla birlikte yürütülen bu inşa süreci Büyük Taarruz'la, Ağustos 1922'de yeni bir evreye girer. Artık çağdaş bir devlet yapısının oluşması masa başında görüşmelerle çözüm bulacaktır. Lozan bu gelişmelere noktayı koyar. "Cumhuriyet'e Doğru" sergisi işte bu dört yılın görsel öyküsüdür.

Samsun'a Çıkış
19 Mayıs 1919

20 Ekim 1918 tarihinde Limni adasının Mondros limanında imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasında silahlı çatışma sona eriyordu. Mondros ateşkes anlaşması aslında Osmanlı Devleti'nin yıkılışının belgesiydi.

13 Kasım 1918 günü Müttefik donanması İstanbul Boğazı'na demirliyordu. Milli Mücadele'nin önderliğini üstlenecek olan Mustafa Kemal bu gelişmeler karşısında gizliden gizliye bağımsızlık sürecini başlatıyor, altı aylık bir hazırlık döneminden sonra Dokuzuncu Ordu Kıtaat Müfettişi olarak geniş yetkilerle Anadolu'ya geçiyordu. Mustafa Kemal müfettişlik sınırları dışındaki bütün komutanlarla ve sivil makamlarla doğrudan doğruya yazışma yapabilecek ve gerekli kararları alabilecekti.

**İşgalle birlikte
Batı Anadolu insanı
yerinden yurdundan
edildi.**

**Cengiz Kahraman
Arşivi**

**Halk kimi kez
deniz yoluyla
İnebolu üzerinden
Anadolu'nun
iç bölgelerine doğru
kaçıyordu.**

**Cengiz Kahraman
Arşivi**

Bu sırada 15 Mayıs günü Yunan askeri İtilaf Devletleri'nin onayıyla İzmir'de karaya çıktı; Batı Anadolu'yu işgale başladı. Ertesi gün Mustafa Kemal, Bandırma Vapuru'yla Türkiye'nin yazgısını değiştirecek yolculuğa koyuluyordu. 19 Mayıs günü fırtınalı bir havada Samsun'a vardı.

İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgali ülkenin dört bir yanında büyük bir infial doğurdu. Art arda mitingler düzenlendi. Halk galeyana geldi. Mustafa Kemal telgraf şebekesinden yararlanarak askerî ve sivil makamlarla sıkı bir ilişki kurdu; halkı protesto mitinglerine sevk ederek, ulusun sesini Babıali'ye ve Müttefiklere duyuracaktı. Askerî alanda Anadolu ve Trakya'da ayakta kalan birliklerle ilişkiye geçti. Siyasal alanda, ülkenin birçok yöresinde kendiliğinden örgütlenen Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak gruplarıyla ve cemiyetleriyle bağlantı kurdu. Mustafa Kemal'in amacı bölgesel kaygılarla kurulmuş olan bu yerel örgütleri aynı çatı altında toplamaktı. Havza'da yaptığı konuşmasında amacının yurdu düşmandan kurtarmak olduğunun ilk belirtileri görülüyordu. Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak dernekleriyle Anadolu ve Trakya'daki komutanlara ve sivil yöneticilere ilk genelgesini 28 Mayıs'ta Havza'dan gönderdi.

Amasya Genelgesi

22 Haziran 1919

Bu sırada Harbiye Nezareti, Mustafa Kemal'i geri çağırıyor, derhal İstanbul'a dönmesi için emir veriyordu. Mustafa Kemal, bu emirleri dinlemeyerek Ali Fuat [Cebesoy] ve Rauf [Orbay] beylerle birlikte daha güvenilir bir coğrafyaya, Anadolu'nun içlerine doğru çekiliyordu. Amasya, çalışmalarını

Amasya Genelgesi

1. **Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.**
2. **İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum, milletimizi âdeta yok olmuş gösteriyor.**
3. **Milletin bağımsızlığını kurtaracak olan yine milletin azim ve kararlılığıdır.**
4. **Milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle dünyaya işittirmek için her türlü etki ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığı zorunludur.**
5. **Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli yeri olan Sivas'ta millî bir kongrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır.**
6. **Bunun için vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.**
7. **Her olasılığa karşı, bu sorunun bir millî sır durumunda tutulması ve temsilcilerin mümkün, lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları lazımdır.**
8. **Doğu vilayetleri adına, 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayet temsilcileri de Sivas'a gidebilirlerse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri, Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket ederler.**

**İşgal, halkı
geçim derdine
düşürmüştü.
Tek umut deniz yoluyla
gelecek temel ihtiyaç
maddeleriydi.**

Cengiz Kahraman
Arşivi

sürdürmesi için uygun bir yerdi. 21-22 Haziran gecesi Amasya'dan Anadolu ihtilalinin ilk bildirisi olan Amasya Genelgesi'ni yayınladı. Bu belge, ulusu kendi kaderini bizzat tayin etmek üzere toplantıya çağırıyordu.

Mustafa Kemal Amasya'da iken Abdurrahman Kâmil Efendi'nin Sultan Beyazıt Camii'nde verdiği Cuma hutbesi [12 Haziran 1919] şu satırları içeriyordu:
"Madem ki milletimizin şerefi, hürriyeti, istiklali tehlikeye düşmüştür, artık bu hükümetten bir iyilik beklemek bence abestir. Şu andan itibaren Padişah olsun, isim ve ünvanı ne olursa olsun, hiçbir şahsın ve makamın hikmet-i mevcudiyeti kalmamıştır. Yegane çare-i halas milletimizin doğrudan doğruya hakimiyeti eline alması ve iradesini kullanmasıdır."

Sultan Ahmet Mitingi'nde kürsüye siyah bayrak asılmıştı. Hatipler arasında Şair Mehmet Emin [Yurdakul] ve Selim Sırrı [Tarcan]'nın yanı sıra ünlü yazar Halide Edip [Adıvar] de vardı *(yanda)*.
23 Mayıs 1919

Cengiz Kahraman Arşivi

Erzurum Kogresi
23 Temmuz–7 Ağustos 1919

Mustafa Kemal, Vilayât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Derneği'nin düzenlediği kongreye katılmak üzere 3 Temmuz'da Erzurum'a geldi. İstanbul hükümeti, İstanbul'a dönme emrini dinlemediği için Mustafa Kemal ile bütün resmi ilişkileri kesme kararı verdi. 7 Temmuz'da Mustafa Kemal'i görevinden azletti. 8-9 Temmuz 1919 gecesi 3. Ordu müfettişliğinden ve askerlik mesleğinden istifa eden Mustafa Kemal ulusal kurtuluş hareketinde milletle beraber herhangi bir fert gibi çalışacağını ordulara ve millete duyuruyordu.

Erzurum'da Vilayât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Derneği'nin Erzurum şubesinin isteği ile Mustafa Kemal derneğin başına geçti.

Halide Edip Milli Mücadele'de Batı'nın nabzını tutuyor, bu konuda Ankara'yı bilgilendiriyordu.

Cengiz Kahraman Arşivi

7 Ağustos 1919'da seçilen Heyet-i Temsiliye üyeleri:

1. **Mustafa Kemal [Atatürk] Paşa**
2. **Hüseyin Rauf [Orbay] Bey**
3. **Hoca Raif [Dinç] Efendi**
4. **Eyüpzade İzzet Bey**
5. **Hacı Salihzâde Süleyman Servet Bey**
6. **Şeyh Hacı Salih Efendi**
7. **Bekir Sami [Kunduh] Bey**
8. **Sadullah Efendi**
9. **Hacı Musa Bey.**

Erzurum Kongresi 23 Temmuz– 9 Ağustos tarihleri arasında toplandı.
Bu kongrede yürütme görevini üstlenecek, Mustafa Kemal başkanlığında bir Heyet-i Temsiliye seçildi.

Erzurum Kongresi bölgesel nitelikteydi. Ancak aldığı kararlar tüm ulusu içeriyordu. Bu kongrede ulusal sınırları belirleyen Misak-ı Milli'nin temelleri atılmıştı.

Sivas Kongresi
4–11 Eylül 1919

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da toplandı. Heyet-i Temsiliye'ye onuncu üye olarak Refet [Bele] Bey de katıldı ve heyet Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları sayıldı. Kongre'de tüzük değişikliğine gidilerek Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını aldı. Ayrıca kongrenin son günü Erzurum Heyet-i Temsiliyesi'ne altı kişi daha eklenerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adı verildi. Yeni katılanlar şunlardı: Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Hüsrev Sami Bey, Hakkı Behiç Bey, Ömer Mümtaz Bey, Mazhar Müfit Bey ve Râtipzâde Mustafa Efendi.

Sivas Kongresi'nde öncelikle Erzurum Kongresi'nin kararları kabul edildi. Bu kararlar ulusal bir niteliğe büründü. Anadolu ve Rumeli'de daha önce kurulmuş olan ve ülkeyi savunmaya yönelik "müdafaa-i hukuk" ve "redd-i ilhak" cemiyetleri bundan böyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında bir araya geldiler. Bu arada devletin Amerikan mandası altına girip girmemesi iki celse boyunca tartışıldı.

Erzurum Kongresi Kararları

1. **Millî sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılmaz.**
2. **Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükûmetinin iş yapamaz duruma gelmesi durumunda, millet topyekûn kendisini savunacak ve direnecektir.**
3. **Vatanı korumakta ve istiklali elde etmekte İstanbul hükûmeti başarılı olamadığı takdirde bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükûmet kurulacaktır. Bu hükûmet üyeleri millî kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa, bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.**
4. **Hıristiyan azınlıklara siyasal hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.**
5. **Manda ve koruma kabul olunamaz.**
6. **Millî Meclis'in derhal toplanmasını ve hükûmet işlerinin Meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışılacaktır.**

Sivas Kongresi sırasında Heyet-i Temsiliye ve kongre üyeleri
Eylül 1919

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

Sivas Kongresi, Halk Fırkası'nın birinci kurultayı olarak kabul edilir.*

Sivas Kongresi'nde bir tür bağımsızlık bildirgesi olan Misak-ı Millî'nin metni geliştirildi. Kongre çalışmaları sırasında İstanbul hükümeti Doğu'da aşiretleri Mustafa Kemal'e karşı ayaklandırarak, onu tevkif etmeyi deneyecekti. Ancak, bu girişim sonuç vermedi, hareketin öncüleri Ali Galip ve İngiliz binbaşısı Noel yakalandılar.

Mustafa Kemal, kongre kararlarını Saray'a bildirmek istediyse de bu girişimi İstanbul hükümeti tarafından engellendi. Bunun üzerine Ankara, meşru bir hükümet işbaşına gelinceye kadar İstanbul hükümetiyle bütün resmi ilişkileri kesti. Damat Ferit hükümeti gelişmeler karşısında istifa etti. Yerine Ali Rıza Paşa hükümeti geçti. Ankara yeni hükümeti şartlı olarak destekleme kararı verdi: İstanbul hükümeti, Erzurum ve Sivas kongrelerinde gündeme gelen ulusal isteklere uyarak ve Mebusan Meclisi toplanıp milletin mukadderatına el koyuncaya kadar yabancı devletlere karşı hiçbir taahhüt altına girmeyecekti. İstanbul hükümeti, Heyet-i Temsiliye ile bir uzlaşmaya varmak üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı görevlendirdi. Mustafa Kemal Paşa ile Salih Paşa arasında görüşmeler 20–22 Ekim 1919 tarihlerinde yer aldı ve sonuç olarak biri açık diğeri gizli iki protokol imzalandı. İstanbul hükümeti, Kanun-ı Esasi'ye aykırı olacağı gerekçesiyle Meclis'in İstanbul dışında toplanması şartı hariç, protokolün diğer maddelerini kabul etti.

*
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kuruluş Bildirisi:

Bu bildiri 1927 Kurultay'ında Halk Fırkası'nın kuruluş bildirisi olarak yorumlanır.
13 Ekim 1919'da yayınlanan tüzüğün amaç maddesi: "Cemiyet'in amacı, Osmanlı vatanının tamamiyetini ve Makam-ı Mualla-yı Hilafet-i Saltanatın ve istiklâl-i millinin masuniyetini temin zımnında Kuva-yı Milliye'yi amil ve irade-i milliyyeyi hakim kılmaktır."

Sivas Kongresi Kararları

1. **Millî sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür; birbirinden ayrılmaz.**
2. **Her türlü işgal ve müdahaleye karşı, millet birlik olarak kendisini koruyacak ve karşı koyacaktır.**
3. **İstanbul hükümeti, dış bir baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk zorunluluğunda kalırsa, vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruyacak her türlü önlem ve karar alınmıştır.**
4. **Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet tanımak ve millî iradeyi hakim kılmak temel prensiptir.**
5. **Manda ve koruma kabul olunamaz.**
6. **Millî iradeyi temsil etmek üzere Millet Meclisi'nin derhal toplanması zorunludur.**
7. **Aynı gaye ile millî vicdandan doğan cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.**
8. **Milletimiz çağdaş gayelerin büyüklüğüne inanır ve teknik, sınai ve ekonomik durumumuzu ve ihtiyaçlarımızı takdir eder.**
9. **Mukaddes maksadı ve genel örgütü idare için kongre tarafından bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.**

Sivas Kongresi sırasında Rauf Bey ile *Eylül 1919*

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

Mebusan Meclisi
12 Ocak 1920

Ankara ile İstanbul arasında mutabakat sağlanınca bir an önce seçim hazırlıklarına geçildi. Mustafa Kemal 7 Kasım günü Erzurum mebusu seçildi. Ancak, Mustafa Kemal İstanbul'da toplanacak bir meclise uzak duruyordu. Heyet-i Temsiliye üyeleri Mustafa Kemal'in başkanlığında, Sivas'ta, komutanlar ve kimi mebusların da katılımıyla büyük bir toplantı düzenlendi. Çoğunluk, Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da toplanmasında ısrarlıydı. İstanbul'da toplanacak Meclis'e gidecek kişilerle görüşmek üzere Mustafa Kemal 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldi. Sivas'ta millî hareketin yayın organı İrade-i Milliye idi. Ankara'da ise 10 Ocak 1920'den itibaren Hakimiyet-i Milliye gazetesi yayıma girdi.

Mebusan Meclisi seçimlerini öngörüldüğü gibi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensupları kazandılar. Meclis, 12 Ocak'ta İstanbul'da açıldı. Mustafa Kemal güvenlik nedeniyle İstanbul'a gitmedi. Giden mebuslara kendisini meclis başkanlığına seçmelerini ve Meclis'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adı altında bir grup kurmalarını önerdi. Ancak, Meclis kendisi bizzat İstanbul'da bulunmayan bir kişiyi başkanlığa seçmeyi sakıncalı buldu. Meclis'te kurulan gruba da Felah-ı Vatan adı verildi. Anadolu hareketinin belirlediği esasları kapsayan, bir tür bağımsızlık bildirisi niteliği taşıyan ve ülkenin kabul edebileceği barış koşullarını açıklayan Misak-ı Milli kararları 28 Ocak 1920 günü alındı. Bu belgenin 17 Şubat'ta ilanına ve bütün dünya parlamentolarına gönderilmesine karar verildi.

Mebusan Meclisi'nin 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda oybirliği ile kabul edilen Misak-ı Milli bildirisi:

1. **Arap kökenli halkın oturduğu ve Mondros Mütarekesi imzalandığı tarihte yabancı devletlerin işgali altında bulunan bölgelerin geleceği, halkın serbest oyuyla belirlenecektir; mütareke sınırları içinde Osmanlı-İslam çoğunluğun yerleşmiş bulunduğu kısımların tümü, gerçekte ya da hükmen hiçbir nedenle birbirinden ayrılamayacak bir bütündür.**
2. **İlk serbest kaldıkları zamanda kendi istekleriyle anavatana katılan Kars, Ardahan ve Batum vilayetlerinde gerekirse yeniden halkoylaması yapılabilecektir.**
3. **Batı Trakya'nın hukukî durumu da, halkın tam bir özgürlük içinde vereceği oylarla saptanmalıdır.**
4. **İstanbul ve Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak tutulacak, Boğazların ticaret gemilerine açık tutulması, ilgili devletlerin aralarındaki antlaşmalarla sağlanacaktır.**
5. **Antlaşmalarla belirlenen ilkeler çerçevesinde azınlıkların hukuku, komşu ülkelerdeki Müslüman halkların aynı haklardan yararlanmaları koşuluyla güvence altında olacaktır.**
6. **Türkiye'nin siyasî, adlî, malî tam bağımsızlığı kabul edilecektir, Bu konularda hiçbir kayıt ve kısıtlama getirilemez.**

Mustafa Kemal, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey'le *1919*

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

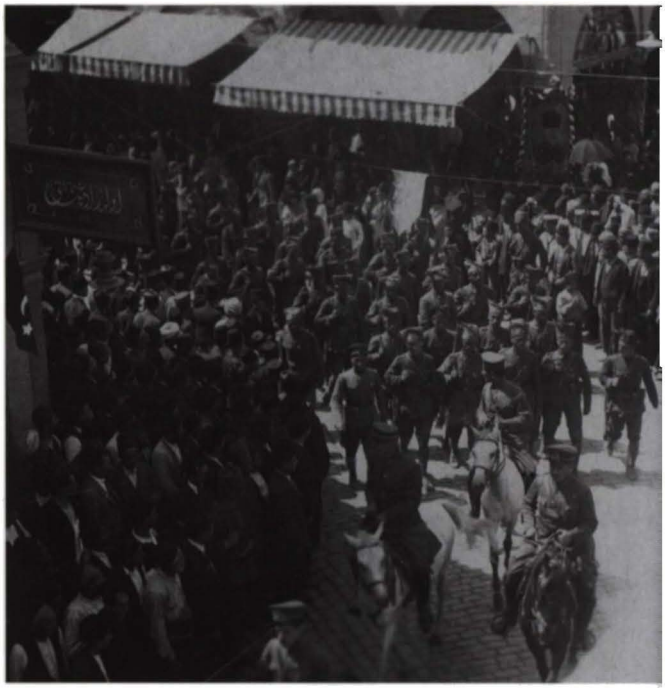
Mebuslar, Taş Han'ın önünde

Cengiz Kahraman Arşivi

İstanbul
16 Mart 1920'de
resmen işgal edildi.

Galata Kulesi'ne
İngiliz Bayrağı çekildi.

Cengiz Kahraman
Arşivi

İstanbul
işgal altında
1920

Cengiz Kahraman
Arşivi

Mart ayı başında Yunan ordusu işgal alanını genişletmek ve millî kuvvetleri ezmek amacıyla harekete geçti. Gelişmeler üzerine Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etti. Yeni hükümeti Bahriye Nazırı Salih Paşa kurdu. Bu arada İtilaf Devletleri 13 Mart'ta İstanbul'u fiilen işgale karar verdi. 15 Mart günü yüz elli Osmanlı yönetici, komutan ve aydını tevkif edildi. 16 Mart günü İstanbul fiilen işgal edildi. Mustafa Kemal işgal olayını dünya parlamentolarına ve İslâm alemine yayınladığı bildiriyle protesto etti. Millete yayınladığı bildiriyle de halkı direnişe çağırdı. İngiliz işgal gücü, bu arada Meclis'i basmış, kimi mebusları tutuklamıştı. Mebusan Meclisi son toplantısını 18 Mart günü yaparak çalışmalarını erteledi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

23 Nisan 1920

Mustafa Kemal'in öngörüsü gerçekleşmişti. Meclis'in her an tehdit altında İstanbul'da toplanması olanaksızdı. İşgalden üç gün sonra 19 Mart 1920 günü yayınladığı bildiride bir dizi önlem gündeme geliyordu. Bu önlemler arasında en önemlisi, olağanüstü yetkiler taşıyan ve milletin gerçek iradesine sahip yeni bir meclisin Ankara'da toplanması kararıydı. Bu meclis milletin yeniden seçeceği temsilcilerle İstanbul Meclisi üyelerinden Anadolu'ya geçebilenlerden kurulacaktı. Anadolu'da ve Trakya'da her vilayet ve bağımsız sancaktan beş mebus için seçim yapıldı. Bu arada Damat Ferit tekrar sadarete gelmiş, Anadolu'daki hareketi saltanata karşı isyan olarak görmüş ve hareketi yönetenleri eşkıya diye nitelemişti. Şeyhülislam yayınladığı fetvada Millî Mücadele'nin başında bulunanları "kâfir" ilan ediyor ve katlinin dinen caiz ve sevap olduğunu söylüyordu. Damat Ferit bu fetvaya dayanarak İngilizlerin desteğiyle Anadolu'ya Kuva-yı İnzibatiye adı altında bir "Hilafet Ordusu" göndermeye yelteniyordu.

19 Mart 1920 günlü bildiri doğrultusunda yapılan seçimler sonucu 115 milletvekiliyle Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 günü Ankara'da toplanıyordu. Ertesi gün alınan kararlarla Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde topluyor, Mustafa Kemal meclis başkanı seçiliyordu.

24 Nisan 1920 günü yaptığı konuşmada Mustafa Kemal, padişah ve halifenin, baskı ve zordan kurtulduğu zaman, Meclis'in düzenleyeceği yasaya uygun bir konum elde edeceğini söylüyordu. Mustafa Kemal'e göre padişah Türkiye'nin Büyük Millet Meclisi'nin ve dolaylısıyla Türk milletinin buyruğuna bağlı olacak ve onun vereceği karara boyun eğecekti. Bu konuşma belki de saltanatın kaldırılıp yerine cumhuriyetin ilan edileceğinin üstü örtülü bir şekilde ifadesiydi.

"Ankara Kalesi"
İbrahim Safi

Türkiye İş Bankası
Resim Koleksiyonu

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'nden o güne kadar geçen olayları uzun uzadıya anlattıktan sonra bir hükümet kurulmasının gereğini vurguluyordu. Verilen önerge üzerine 25 Nisan günü Meclis, hükümet görevlerini yerine getirmek üzere beş kişilik bir geçici "icra encümeni" seçti. Bu heyetin başkanı yasal düzenleme gereği Meclis'in başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal'di.

Mustafa Kemal ilk mebuslarla Meclis balkonunda *1921*

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

2 Mayıs 1920 günü Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun kabul edildi. Bu yasaya göre 3 Mayıs 1920 günü İcra Vekilleri Heyeti [Bakanlar Kurulu] üyeleri seçimine geçilecekti. Böylece, yasa gereği on bir kişilik ilk kabine göreve başlıyordu. Mustafa Kemal 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile İcra Vekilleri Heyeti başkanlığı kuruluncaya kadar bu heyetin de başkanlığını üstlendi. Bundan böyle Anadolu hareketi yasal bir zemine oturmuştu. Heyet-i Temsiliye yetkilerini hükümete devrediyordu.

Ancak, bu gelişmeler karşısında İstanbul suskun kalmıyor, karşı tavır koyuyordu. 4 Mayıs 1920 günü İstanbul'da Birinci Sıkıyönetim Harp Divanı'nın verdiği kararla Mustafa Kemal'in resmi rütbe ve nişanları alınıyor ve idam cezasına çarptırılıyordu. İdam kararı 24 Mayıs günü Vahideddin tarafından onaylanacaktı.

Millet Meclisi bir kurucu meclis [Meclis-i Müessisan] niteliği taşıyordu. 29 Nisan 1920 günü kabul edilen Hıyanet-i Vataniye yasası ile Millet Meclisi'ne karşı sözle, yazı ya da fiil ile muhalefet edenler ve fesat karıştıranlar vatan haini sayılıyor, bu tür kişileri yargılama ve haklarında hüküm verme yetkisini de Meclis bünyesinde oluşturulacak İstiklal Mahkemeleri'ne veriyordu. Böylece Meclis yasama ve yürütme yetkilerinin yanı sıra yargı yetkisini de uhdesine almış oluyordu. Böylece oluşmakta olan siyasal yapı "kuvvetler birliği" üzerine kuruluyordu.

İkinci Meclis inşa edilirken

Cengiz Kahraman Arşivi

Mustafa Kemal, 24 Nisan 1920 günü verdiği önergede kurulmakta olan ulus devlet için takip edilmesi gereken yolu gösteriyordu. 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na, ya da 1924 tarihli anayasanın ilk şekline temel oluşturacak fikirleri içeren bu belge "halkçılık programı" adını aldı. Böylece Milli Mücadele yıllarında ulusal düşünce halkçılıkla pekiştirilmişti.

Halkçılık ulus-devleti amaçlıyordu. İktidar sorununa çözüm arayan, İstanbul hükümetine karşı güçlü bir seçenek olarak ulusal egemenliği benimseyen, toplumsal içerikten çok siyasal yönü ağır basan halkçılık, ulusal bağımsızlığın yanı sıra siyasal hak ve özgürlüklerin kristalleştiği siyasal demokrasiyi gündemine alıyordu. Milli Mücadele halkçılığı, emperyalizme karşı ulusal bağımsızlığı savunan, sultana karşı ulusal egemenliği vurgulayan, gündemdeki ivedi sorunların çözümüne yönelik geniş bir program niteliğindeydi.

Milli Mücadele halkçılığı, en genel anlamıyla, "kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesi, halkın elinde bulundurulması"ydı. Halkçılıkla amaçlanan "hakimiyet-i milliye esasına müstenid halk hükümeti"ydi. Hükümetin, Halkçılık Programı diye anılan ve 18 Eylül 1920 günü Büyük Millet Meclisi'nde okunan 13 Eylül tarihli Teşkilat-ı Esasiye kanun layihası iki ay süren görüşmeler sonunda 20 Ocak'ta kabul edilerek kanunlaştı. Kanunun ikinci maddesinde ulusal bağımsızlık sorunu ele alınıyor; "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, hayat ve istiklâlini kurtarmayı yegâne maksat ve gaye bildiği halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı itikadındadır" deniyordu. Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundu. Halk kendi kaderini bizzat belirleyecekti.

Ulusal egemenlik siyasal halkçılığın hedeflediği ana ilkeydi. Milli Mücadele halkçılığı saltanata karşı ulusal egemenliği vurgulayan, gündemdeki ivedi sorunların çözümüne yönelik geniş bir program niteliğindeydi. Cumhuriyet yıllarında halkçılığın toplumsal içeriği Milli Mücadele ertesi Halk Fırkası kuruluş çalışmaları sırasında billurlaşmaya başladı. Mustafa Kemal 6 Aralık 1922 günü Hakimiyet-i Milliye, Yeni Gün ve Öğüt gazetelerine verdiği bir demeçte halkçılık ilkesinden kaynaklanan Halk Fırkası adında bir siyasal parti kurmak niyetinde olduğunu açıklıyordu. 13 Ocak 1923 günü İleri Gazetesinde, Halk Fırkası'nın kuruluşuyla ilgili demecinde "Ben öyle bir fırka teşkilini tasavvur ediyorum ki, bu fırka milletin bütün sunufunun [sınıflarının] refah ve saadetini temine mâtuf bir programa mâlik olsun" diyordu.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

29 Ocak 1921

Yeni ulus devletin hukuki temel esaslarını belirleyen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yirmi üç madde ve bir ayrı maddeden oluşuyordu. Ulusal bağımsızlığın tek kaynağının ulusta olduğunu ve ulusun geleceğini ancak kendisinin saptayacağını bir kez daha vurguluyordu. *"Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir"* ilkesiyle halife-sultan ile temsil ettiği kuvveti yok saymış, başkansız bir cumhuriyet kurmuş, Meclis tarafından kullanılmak üzere tek bir kuvvet ve salahiyet tanımıştı:

Madde 1 *Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir. Yönetim yöntemi, halkın kendi geleceğini bizzat ve bilfiil idare etmesine dayanır.*

Madde 2 *Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır.*

Madde 3 *Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi'nce yönetilir ve hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adını taşır.*

Büyük Millet Meclisi İzmit Mebusu Fuat Bey'in mebus kimliği

Haluk Oral Koleksiyonu

Sevr Antlaşması

Milli Mücadele yıllarında Millet Meclisi orduları doğu, güney ve batı olmak üzere üç cephede çarpışmak zorunda kalmışlardı. Doğu'da Kâzım Karabekir komutasında ordu Ermenistan'ı yenilgiye uğratmıştı. 18 Kasım ateşkes antlaşması ertesi 3 Aralık 1920'de Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştı. Böylece doğu cephesinden batı cephesine askeri kuvvet aktarılabilecekti. Güney'de Fransız işgal güçlerine karşı Ankara'nın direktifleri doğrultusunda subay ve silah desteğiyle milis kuvvetleri savaşıyordu. Fransızlar, Sakarya zaferi ertesi savaşmanın anlamsızlığını görerek 20 Ekim 1921'de Ankara İtilafnamesi'ni imzaladılar. Böylece Misak-ı Millî'de ifadesini bulan bağımsızlık ilkesi ilk kez bir İtilaf devletine kabul ettiriliyordu.

Batı'da ise Yunanlılar'la çarpışılıyordu. Milne Hattı diye bilinen hatta kadar ilerlemiş olan Yunan kuvvetleri 22 Haziran 1920'de Ankara'yı hazırlıksız yakalamak ve gündemde olan barış antlaşmasını kabule zorlamak için üç koldan harekete geçtiler. 30 Haziran'da Balıkesir'i, 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal ettiler. 20–27 Temmuz arası Edirne dahil bütün Batı ve Doğu Trakya'yı ele geçirdiler. Mustafa Kemal bazı bölge ve şehirlerin düşman eline geçmiş olmasının çok üzücü olduğunu, ancak bunun bir askerî yenilgi olarak nitelenmemesi gerektiğini, ordunun henüz kuruluş aşamasında olduğunu, zafere inancının tam olduğunu söylüyor, mebusları yatıştırıyordu.

Yunan ordusunun ilerleyişi İstanbul'da panik yarattı; hükümet üzerinde etkisini göstermekte gecikmedi. Vahideddin'in başkanlığında toplanan Saltanat Şurası İtilaf Devletleri'nin önerdikleri barış antlaşması projesini kabul etti. Sevr 10 Ağustos 1920'da imzalandı.

1. Dünya Savaşı imparatorlukların sonu olmuş, ancak hiçbir mağlup ülkenin önüne Osmanlı'ya reva görülen koşullar konmamıştı. Sanki yüzyılların husumeti Sevr ile noktalanıyordu. Osmanlı, Sevr ile neredeyse haritadan silinmişti. Rumeli İstanbul dışında Yunanistan'a verilmiş, güney sınırı Mardin, Urfa, Gaziantep ve Osmaniye'nin kuzeyinden geçmiş, Doğu'da Ermenistan devleti kurularak, sınırlarının tespiti ABD Cumhurbaşkanı Wilson'a bırakılmıştı. Anadolu'da İtalyan ve Fransız nüfuz bölgeleri ihdas ediliyordu. Antlaşmanın uygulamaya konulmasından bir yıl sonra, doğuda Kürtler ayrı bir devlet kurmak isterlerse, Osmanlı buna razı edilmişti. Boğazların ayrı bayrağı, bütçesi ve örgütü olan bir komisyonca yönetilmesi kararlaştırılmıştı. Bu bölgedeki Osmanlı jandarması Müttefik işgal kuvvetlerine bağlanmıştı. İzmir ve çevresin (Kırkağaç, Akhisar, Ödemiş, Tire, Söke dolayları) resmen Osmanlı hakimiyetinde olmasına karşın hakimiyetin yürütülmesi Yunanistan'a bırakılmıştı. Beş yıl geçtikten sonra Mahalli Parlamento, bölgenin Yunanistan'a

Milli Mücadele'de nizami birliklerle beraber çeteler de savaşıyordu.

Cengiz Kahraman Arşivi

katılmasını kesin olarak isteyebileceği hükmüne antlaşmada yer verilmişti. Bu arada herhangi bir Osmanlı vatandaşının hiçbir kayda bağlı olmadan İtilaf Devletleri'nin uyruğuna girebilmesi öngörülmüştü.

Sevr ile kapitülasyonlar tekrar ihdas ediliyordu: Gayr-ı müslim cemaatlere her derecede okul ya da sosyal, dinî ve buna benzer kuruluş açabilme hakkı tanınıyordu. Getirilen malî hükümlerle Türkiye'nin her türlü malî kararı Müttefikler tarafından kurulan bir Komisyon aracılığıyla denetlenecek, Osmanlı Devleti'nin komisyonun uygun görmediği hiçbir malî önlemi alamayacağı, Gümrükler Genel Müdürünün Komisyon tarafından atanacağı ve görevinden alınabileceği antlaşma hükümleri arasında yer alıyordu. Osmanlı ticaret filosu da sınırlanmıştı. 1600 ton ve bundan daha büyük hacimdeki gemilerin Müttefiklere teslim edilmesi öngörülmüştü.

Sevr, Osmanlı'nın egemenliğini yok eden askeri hükümlere yer vermişti. Türkiye'nin bulundurabileceği askeri kuvvet 700 padişah muhafızı, 35.000 jandarma, 15.000 jandarmayı takviye gücünden oluşmuştu. Jandarma top gibi ağır silahtan mahrum bırakılmış; kendisine ancak makinalı tüfek kullanabilme yetkisi verilmişti. Savaş gemisi olarak da Osmanlı donanmasına 600 tonilatodan küçük 13 gambot ve torpido bırakılmıştı. Her türlü uçak kullanımı yasaklanmıştı. Ve nihayet Osmanlı'nın askeri amaçlı tahkimat yapması yasaklanmıştı.

Sevr, İstanbul'la Ankara'nın bundan böyle yol ayrımında olduğunu kanıtlayan bir belgeydi. 19 Ağustos 1920 günü, Osmanlı devletine son veren ve milletin idam fermanı anlamına gelen bu anlaşmayı imza edenler Millet Meclisi'nce vatan haini ilan edildi.

Millî Mücadele cephelerinde kadınlar da bilfiil savaşa iştirak etmişlerdi.

Cengiz Kahraman Arşivi

Sevr Antlaşması'nın Başlıca Hükümleri

1. **Batı Anadolu, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılıyordu.**
2. **Güneydoğu Anadolu'nun büyük bir kısmı Suriye'ye, Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı ise Ermenistan'a veriliyordu.**
3. **Boğazlar bölgesi İtilaf Devletleri'nin egemenliği altında kalıyordu.**
4. **Arabistan ve Irak, İngilizler'e geçiyordu.**
5. **Birinci Dünya Savaşı içinde kaldırılan kapitülasyonlar yeniden yürürlüğe konuyordu.**
6. **Ordu mevcudu çok azaltılıyordu.**
7. **İstanbul şartlı olarak– daima tehdit altında– Osmanlı Devleti'ne kalıyordu.**
8. **Türk uyruğundan çıkıp yabancı uyruğa geçmek mümkün olacaktı. Kapitülasyonların varlığı nedeniyle azınlıkların bu yola başvurmaları amacı güdülüyordu.**
9. **İşgal giderleri Osmanlı Devleti'nin sırtına yükleniyordu.**
10. **İtilaf Devletleri aralarında yaptıkları özel anlaşmalarla, Anadolu'yu ekonomik nüfuz bölgelerine ayırmak istiyorlardı.**

Ocak 1921'de İnönü mevzilerinde Yunanlılarla yapılan çarpışmalar şiddetlendi ve Türk Ordusu Birinci İnönü Zaferi'ni kazandı.

Cengiz Kahraman Arşivi

Milli Mücadele'de genç ihtiyar milletçe seferber olunmuştu.

Cengiz Kahraman Arşivi

12 Mart 1921'de
Mehmet Akif [Ersoy]'in
şiiri İstiklal Marşı
olarak kabul edildi.

Haluk Oral
Koleksiyonu

Mudanya Mütarekesi
11 Ekim 1921

Birinci ve İkinci İnönü Savaşları, Sakarya Savaşı ve [Ağustos–Eylül 1921], Büyük Taarruz [26 Ağustos 1922] Milli Mücadele'nin Batı Anadolu'daki evrelerini oluşturuyordu. Büyük Taarruz'un son aşamasında Mustafa Kemal, Yunanlılar'ın herhangi bir savunma hattında tutunmalarını önlemek ve İtilaf Devletleri'nin bir müdahalesine meydan bırakmamak için çekilen düşmanın aralıksız kovalanması emrini verdi. "Ordular ! İlk hedefiniz Akdeniz'dir; İleri !" emri Milli Mücadele'ye nokta koyuyordu. Üç buçuk yıla yakın bir süredir işgal altında bulunan İzmir, 9 Eylül 1922 günü kurtarılıyordu.

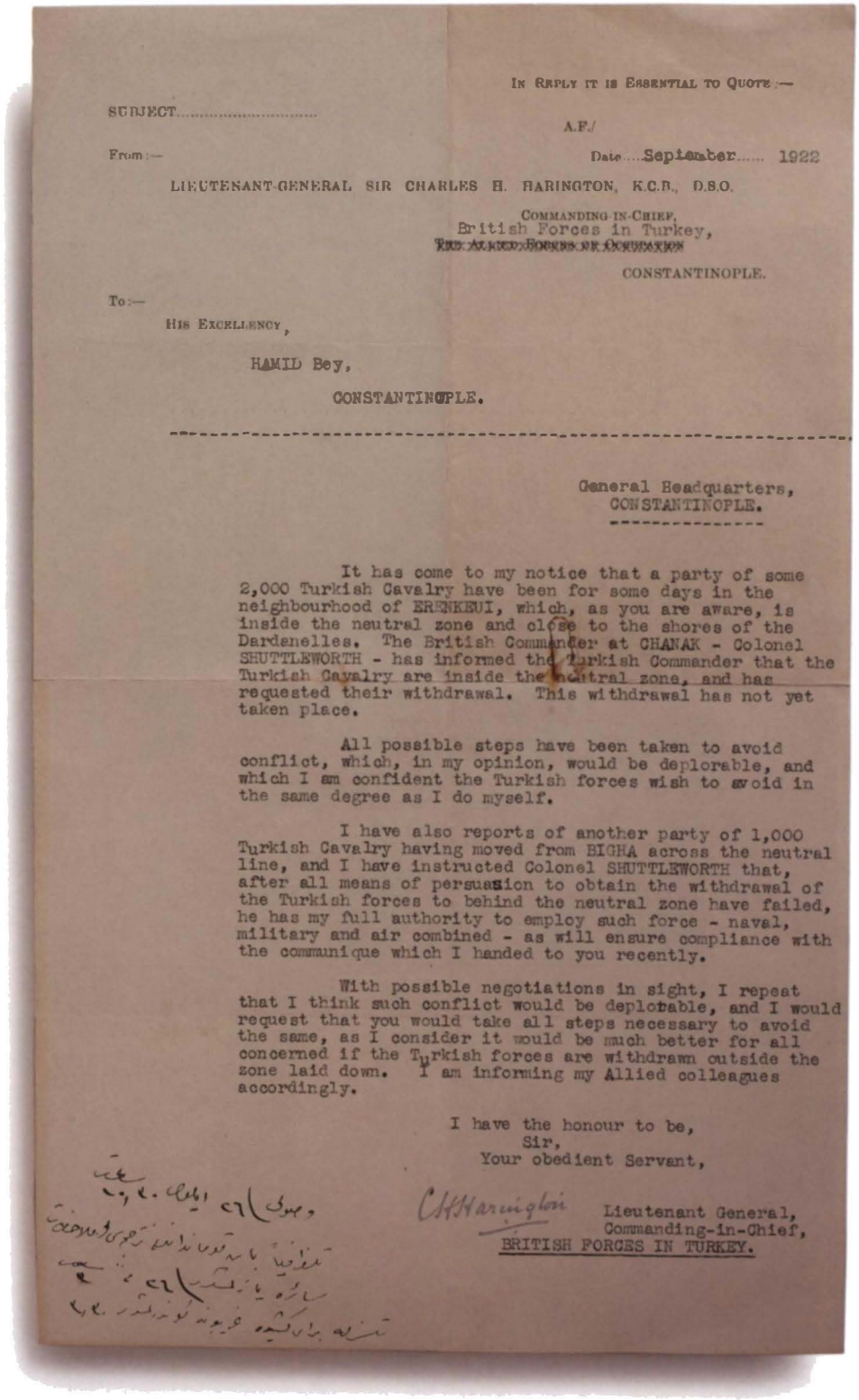
Batı Anadolu artık Yunan işgalinde değildi. Yunan ordusu büyük bir yenilgiye uğramış, Türk ordusu düşmanı kovalayarak Çanakkale ve İstanbul Boğazı civarına ulaşmıştı. İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Harington'un girişimiyle ateşkes gündeme geldi. Türk orduları başkomutanı adına Batı cephesi komutanı İsmet Paşa'nın imzaladığı Mudanya Mütarekesi, 11 Ekim 1922'de savaşa son verdi. Doğu Trakya'nın Yunan birlikleri tarafından boşaltılması ateşkes antlaşmasının en önemli hükümlerinden biriydi. Diğer önemli bir madde sekiz bin Türk jandarmasının Trakya'da konuşlanması ve mülki yönetimin Türklere geçmesiydi.

Barış konferansına İtilaf Devletleri'nin Ankara ile birlikte İstanbul hükümetini de davet etmek istemeleri Millet Meclisi'ni köklü bir karar almaya sevk etti. 1 Kasım 1922'de saltanatla hilafet birbirinden ayrılıyor ve saltanat kaldırılıyordu. Vahideddin İngiliz işgal kuvvetleri komutanı General Harington'a başvurarak İngiltere devletinin korumasını istedi ve 17 Kasım gecesi Malaya isimli bir İngiliz savaş gemisiyle Türkiye'yi terk etti; Malta'ya gitti. Ertesi gün Vahideddin halifelikten düşürülürdü; Abdülmecid Efendi hilafet makamına seçildi. Barış görüşmelerinde tek söz sahibi bundan böyle Ankara'ydı. Ayrıca Cumhuriyet'in yolu açılmış oluyordu.

Mustafa Kemal'den İsmet İnönü'ye imzalı: "Kıymetli ve Aziz Kardeşim İsmet Paşa'ya"
Şubat 1922

İnönü Vakfı Koleksiyonu

In Reply it is Essential to Quote:—

SUBJECT.....

A.F./

From:— Date....September..... 1922

LIEUTENANT-GENERAL SIR CHARLES H. HARINGTON, K.C.B., D.S.O.

Commanding-in-Chief,
British Forces in Turkey,
~~The Allied Forces of Occupation~~

CONSTANTINOPLE.

To:—

His Excellency,

HAMID Bey,

CONSTANTINOPLE.

General Headquarters,
CONSTANTINOPLE.

It has come to my notice that a party of some 2,000 Turkish Cavalry have been for some days in the neighbourhood of ERENKEUI, which, as you are aware, is inside the neutral zone and close to the shores of the Dardanelles. The British Commander at CHANAK - Colonel SHUTTLEWORTH - has informed the Turkish Commander that the Turkish Cavalry are inside the neutral zone, and has requested their withdrawal. This withdrawal has not yet taken place.

All possible steps have been taken to avoid conflict, which, in my opinion, would be deplorable, and which I am confident the Turkish forces wish to avoid in the same degree as I do myself.

I have also reports of another party of 1,000 Turkish Cavalry having moved from BIGHA across the neutral line, and I have instructed Colonel SHUTTLEWORTH that, after all means of persuasion to obtain the withdrawal of the Turkish forces to behind the neutral zone have failed, he has my full authority to employ such force - naval, military and air combined - as will ensure compliance with the communique which I handed to you recently.

With possible negotiations in sight, I repeat that I think such conflict would be deplorable, and I would request that you would take all steps necessary to avoid the same, as I consider it would be much better for all concerned if the Turkish forces are withdrawn outside the zone laid down. I am informing my Allied colleagues accordingly.

I have the honour to be,
Sir,
Your obedient Servant,

C.H.Harington

Lieutenant General,
Commanding-in-Chief,
BRITISH FORCES IN TURKEY.

İngiliz İşgal Kuvvetleri komutanı General Harington, Çanakkale'de askerden arındırılmış bölgeye 200 dolayında Türk süvarisinin girdiğini, keza Biga'dan 1000 kişilik başka bir süvari birliğinin yöreye sevk edildiğini, bunların geri çekilmesini, yoksa istenmedik sonuçlar doğabileceğini, Ankara Hükümeti'nin irtibat elemanı Hamid Bey'e bildiriyordu.
Eylül 1922

Necmettin Özçelik Koleksiyonu

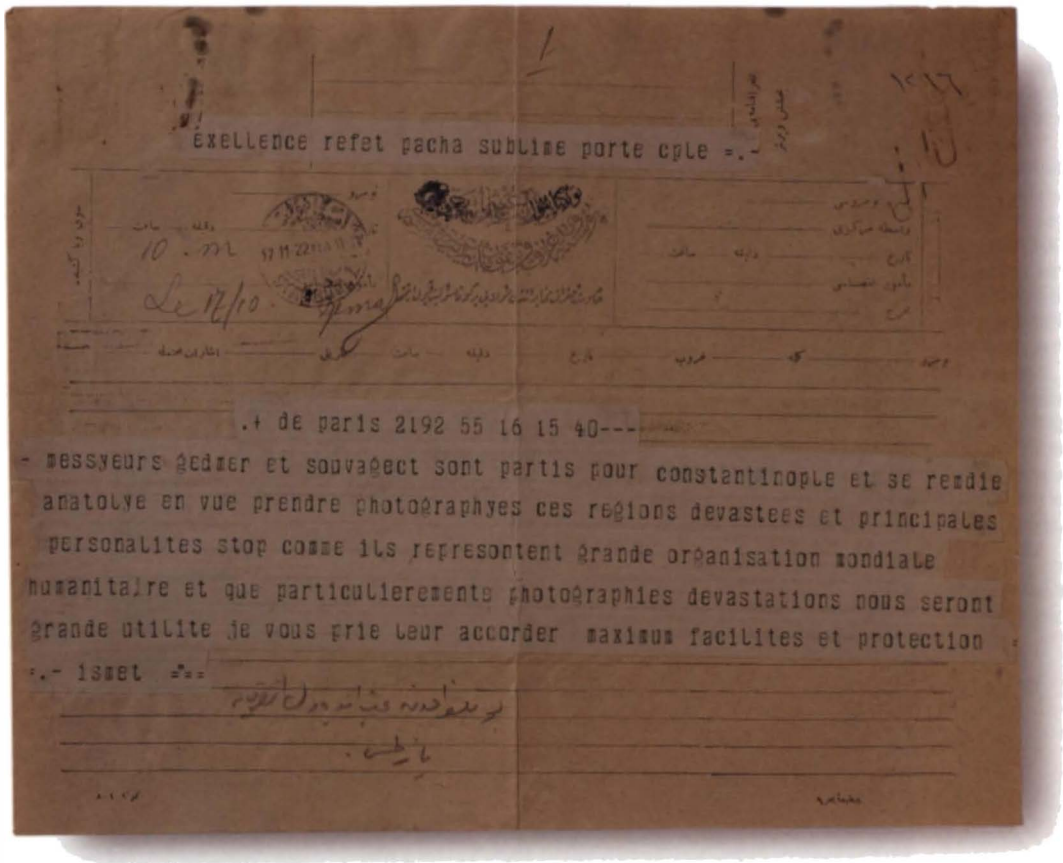

Mustafa Kemal kumandanları ile cephede ***(üstte)***

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

Mustafa Kemal ve İsmet İnönü cephe teftişinde ***(altta)***

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Exellence refet pacha sublime porte cple =.-

10 . M

Le 17/10

.+ de paris 2192 55 16 15 40---

- messieurs gedmer et souvagect sont partis pour constantinople et se rendre anatolye en vue prendre photographyes ces regions devastees et principales personalites stop comme ils representent grande organisation mondiale humanitaire et que particulierements photographies devastations nous seront grande utilite je vous prie leur accorder maximum facilites et protection =.- ismet =

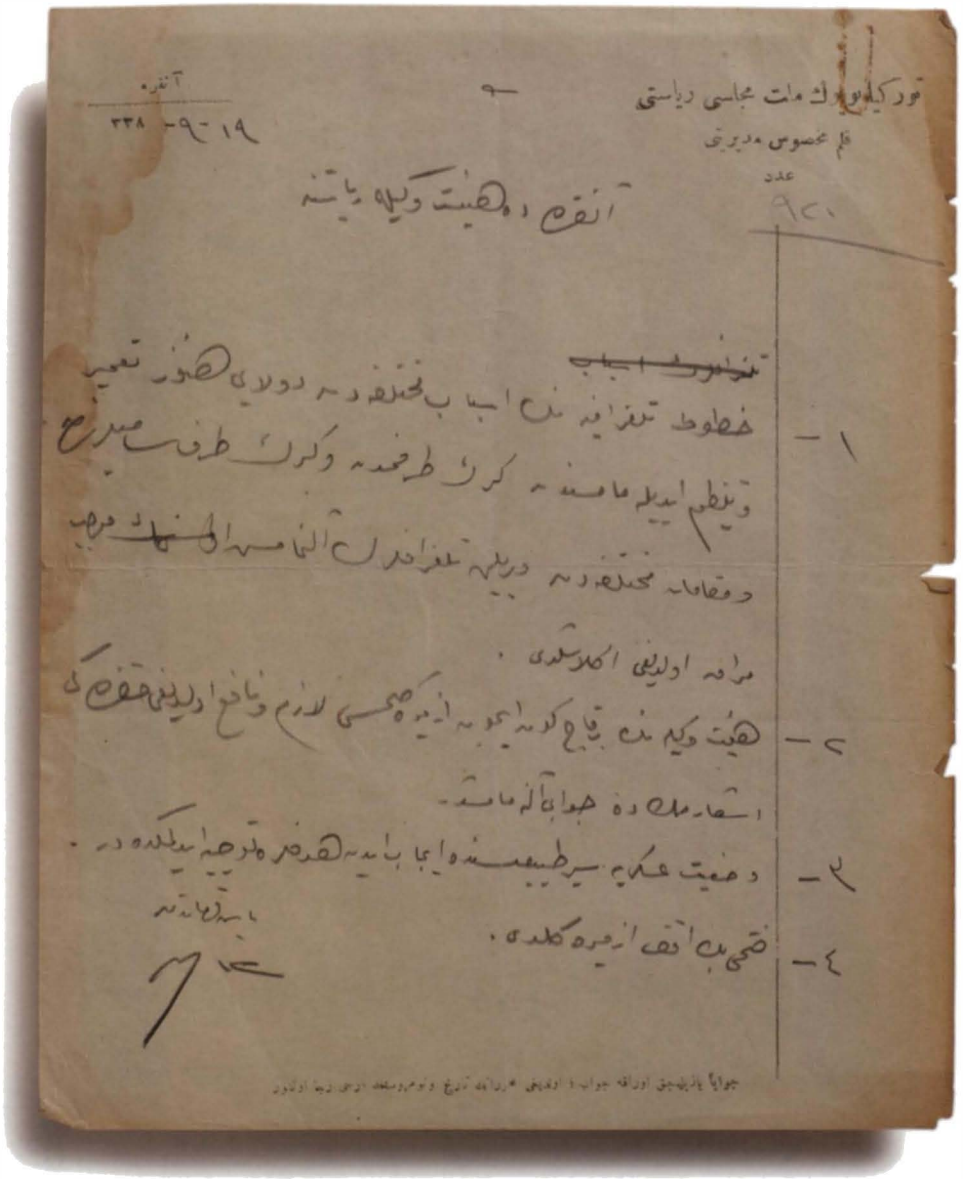
Yıkıma uğramış yerleri görmek ve bu yörelerin fotoğraflarını çekmek için Anadolu'ya geçmek isteyen bir uluslararası örgütün temsilcileri Anadolu hükûmetinin İstanbul temsilcisi Refet Paşa'ya telgraf çekerek izin istiyorlardı.

Necmettin Özçelik Koleksiyonu

Yadigar-ı Zafer afişi

Uğur Yeğin Koleksiyonu

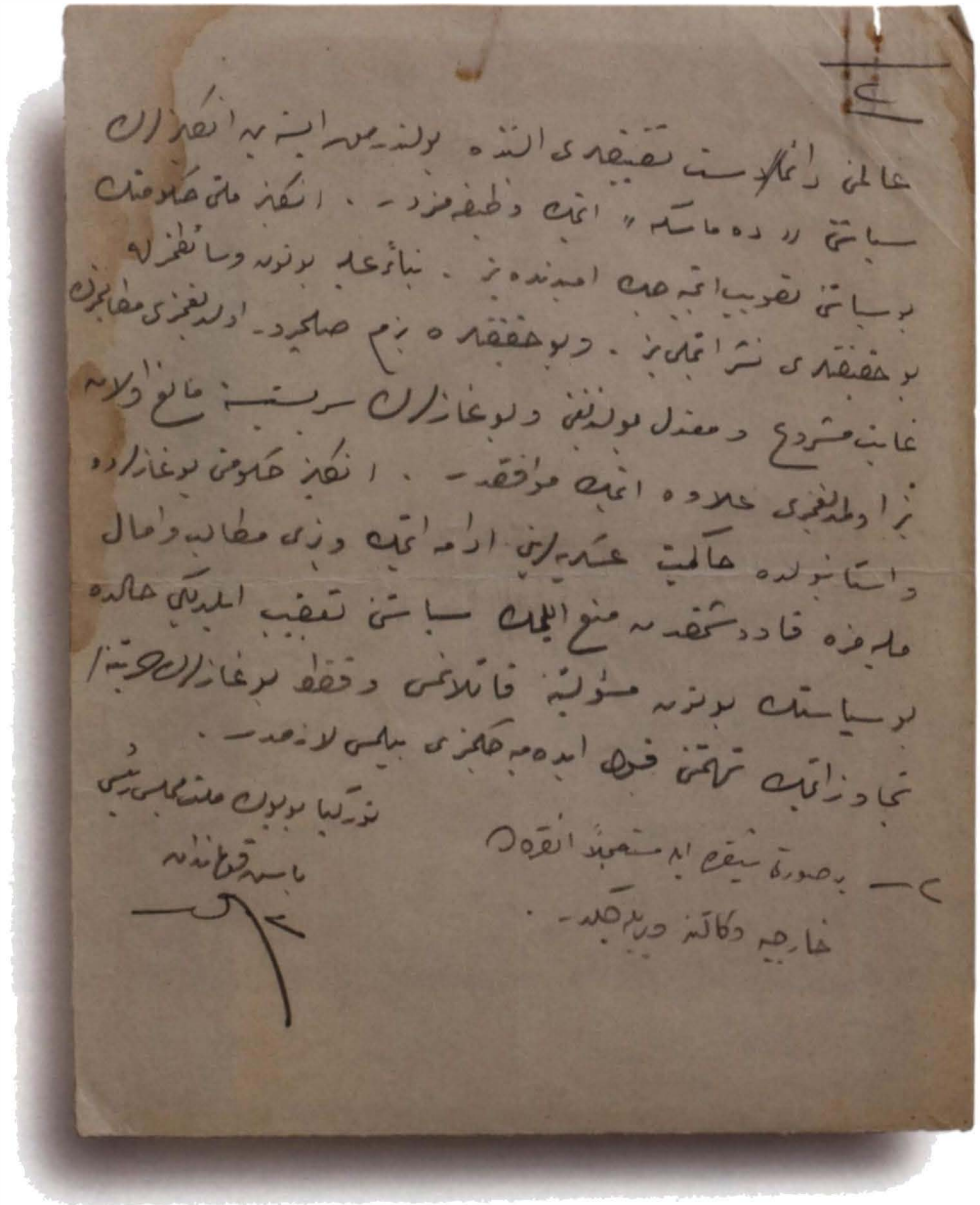
Mustafa Kemal Ankara'da Vekiller Heyeti başkanlığına gönderdiği yazıda telgrafların yerine ulaşamamasının nedenini soruyor, Vekiller Heyeti'ni İzmir'e çağırıyor, Fethi Bey'in İzmir'e geldiğini bildiriyordu.

Necmettin Özçelik Koleksiyonu

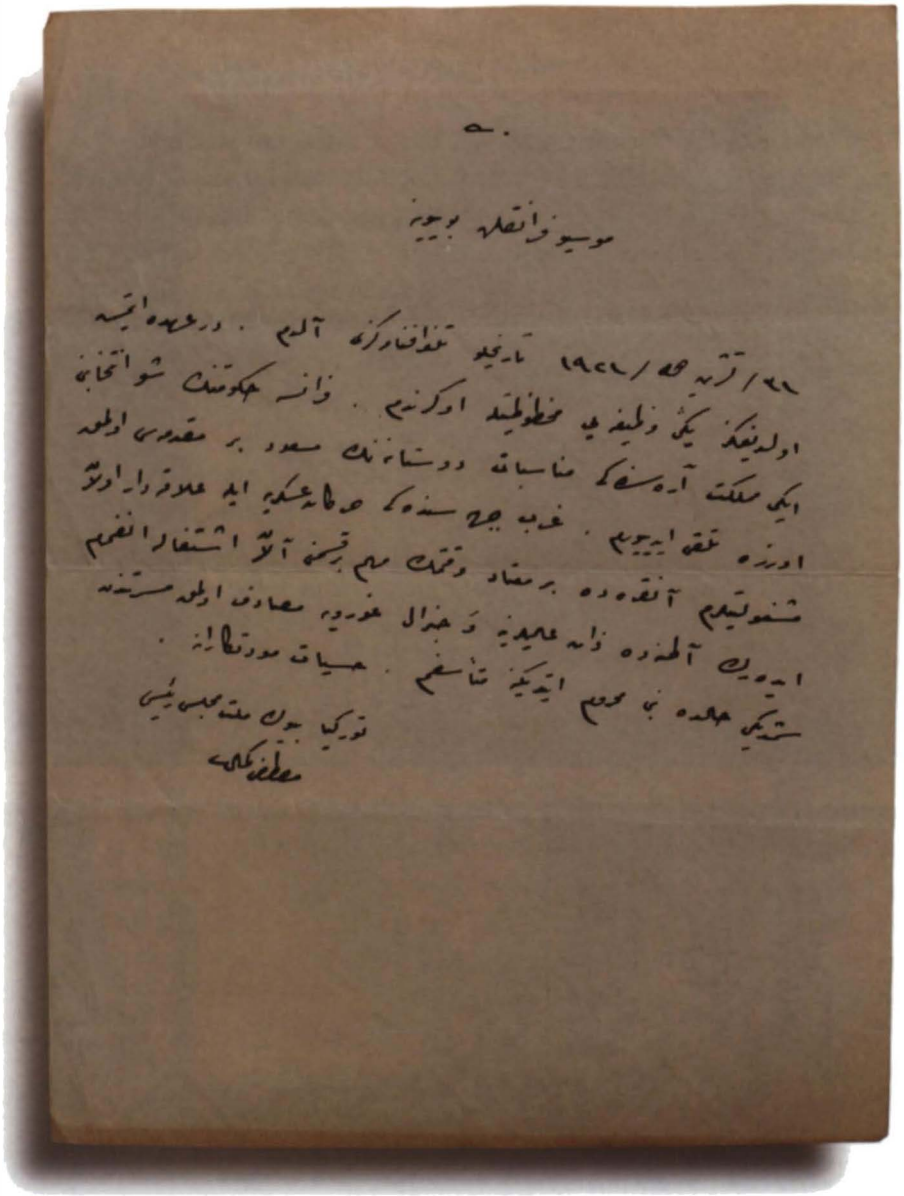
9 Eylül 1922'de Türk orduları İzmir'e girdi. Kadifekale'ye Türk Bayrağı çekildi. Batı Anadolu kısa sürede işgalden kurtuldu.

Cengiz Kahraman Arşivi

Mustafa Kemal Ankara hükümetinin İstanbul'daki irtibat elemanı Hamid Bey'e gönderdiği mektupta İngilizlerin İstanbul'da sürekli kalmak için Gelibolu'da ikinci bir Cebelitarık oluşturma çabası içinde olduklarını yazıyor, Boğazların serbest geçişi için İngiliz siyasetinin açık edilmesi gerektiğini vurguluyordu.

Necmettin Özçelik Koleksiyonu

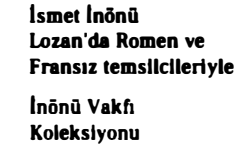

Mustafa Kemal mektubunda Fransa temsilcisi Franklin Bouillon'un iki ülke arasındaki sorunları çözümlemek için görevlendirilmiş oluşunu Fransa ile dostane ilişkilerin bir başlangıcı olarak gördüğünü kaydediyordu.

Necmettin Özçelik Koleksiyonu

Lozan Barış Antlaşması

24 Temmuz 1923

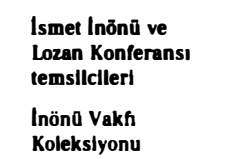

İsmet İnönü Lozan'da Romen ve Fransız temsilcileriyle

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Mudanya Mütarekesi görüşmeleri sırasında, İsviçre'nin Lozan kentinde bir barış konferansı toplanması kararlaştırıldı. Konferansa, bir yanda Türkiye, öbür yanda da İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Devleti) katılacaktı. Türkiye'nin isteği üzerine, Boğazlar'la ilgili görüşmelerde hazır bulunmak üzere Sovyet Rusya, Ukrayna ve Gürcistan da konferansa çağrıldı. Amerika Bileşik Devletleri konferansta gözlemci olarak bulunacak, Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkabilme sorunu gündeme geldiğinde de, temsilcisi görüşmelere alınacaktı.

Lozan Konferansı, sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları çözüme bağlamak için toplanmamıştı. Burada, temel olarak, Müttefiklerle Türkiye arasında Birinci Dünya Savaşı'nı sonuçlandıracak bir barış antlaşması hazırlanacaktı. Görüşmelerin önemli bir bölümünü, Batılı devletlerle Osmanlı Devleti arasındaki geçmiş ilişkilerin sonuca bağlanması oluşturacaktı. Bu açıdan konferansa katılacak Türk heyetinin, Osmanlı Devleti'nin yenilmişliğiyle değil, bağımsızlığını savaşarak kazanmış yeni Türkiye devletinin kararlığıyla görüşmeleri sürdürmesi büyük önem taşıyordu.

İsmet İnönü ve Lozan Konferansı temsilcileri

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Bu koşullarda Mustafa Kemal, Lozan'da Türkiye'yi temsil edecek heyetin başına Mudanya Mütarekesi görüşmelerini başarıyla sürdürmüş olan İsmet Paşa'yı getirdi. Türk heyetinde, Hariciye Vekili İsmet Paşa'dan başka, Sıhhiye Vekili Rıza Nur Bey ve eski Maliye Vekili Trabzon Mebusu Hasan [Saka] Bey de bulunuyordu. Askerî, malî, iktisadî, hukukî müşavirler ve kâtiplerle birlikte heyet yirmi kişinin üzerindeydi.

Konferans genel oturumuna 21 Kasım 1922'de Hotel du Château'da başlandı. Müttefik temsilcileri bir iki hafta içinde barış antlaşmasının hazırlanabileceği beklentisi içerisindeydiler. Ancak, daha konferansın açılış oturumunda İsmet Paşa, görüşmelerde Türkiye'nin egemen ve bağımsız, eşit hak ve yetkileri bulunan bir devlet olarak tanınması gerektiğini vurgulamıştı. Bu durum, konferansın uzun bir kesintiyle sekiz ay sürmesine neden olacaktı.

Müttefikler, Sevr Antlaşması'nı esas alıyor, verdikleri ödünleri bu antlaşmada yapılan değişikliklerle ölçüyorlardı. Türkiye'yi kendilerine yenik düşmüş, yalnızca Yunanistan'ı yenmiş bir devlet olarak görüyor, barış antlaşmasını buna göre düzenlemek istiyorlardı. Türkiye ise bağımsızlığı için savaşmış ve başarıya ulaşmış bir devlet olarak bu sonucu tüm devletlere kabul ettirmek istiyor, tam bağımsızlık üzerinde kayıtsız şartsız diretiyordu.

Gc Ismet Pacha.
M. Diamandy
Roumain.
Gc Pelle. France.

Uzun tartışmalara yol açan sorunların başında İngiltere'nin önderliğinde Musul ile Boğazlar'ın statüsü konuları geliyordu. Fransa, özellikle borçlar, kapitülasyonlar ve ayrıcalıklar üzerinde duruyordu. Kapitülasyonlar İtalya'nın da gündemindeydi. İtalya ayrıca Ege adaları ve kabotaj sorunlarını önemsiyordu. Türk heyeti, Boğazlar'ın statüsü konusunda İtilaf Devletleri'yle Sovyet Rusya arasındaki görüş ayrılığından yararlanarak, Türkiye'nin lehinde bir sonuca varmayı amaçlıyordu.

İsmet İnönü'nün Lozan'dan ailesine gönderdiği kartın ön ve arka yüzü

İnönü Vakfı Koleksiyonu

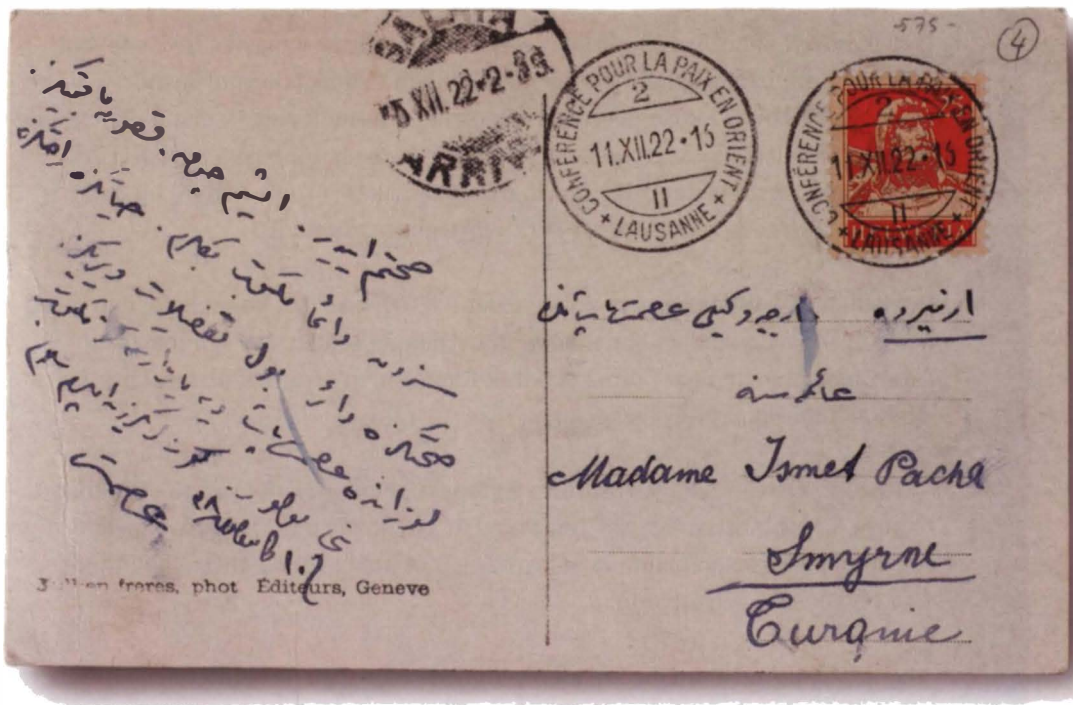
Çetin geçen görüşmelerden sonra Müttefikler, 31 Ocak'ta Türk heyetine barışın esaslarını öngören bir sözleşme tasarısı sundular. Tasarıdaki kimi maddeler Türk temsilcilerince kabul gördü, ancak Müttefiklerin, kapitülasyonlar konusunda direnmeleri görüşmeleri çıkmaza soktu. Konferans 4 Şubat'ta dağıldı.

İlk aşamada tarafların uzlaştıkları konular iki öbekten oluşuyordu. Bunların önemli kısmı Yunanistan'la ilgiliydi. İkinci öbekte İtilaf Devletleri'ni ilgilendiren konular yer alıyordu. Yunanistan'la ilgili olarak, sivil tutuklular ve askeri tutsaklar, iki devlet arasında yapılan özel bir anlaşmayla karşılıklı olarak geri verilecekti; Doğu Trakya sınırı, Mudanya Mütarekesi'nde belirlendiği gibi, Meriç Irmağı olacak, İmroz ve Bozcaada Türkiye'de kalacaktı. Yunanistan'a bırakılan Anadolu kıyısına yakın adalar askerden arındırılacaktı; İstanbul'da yaşayan Rumlar'la Batı Trakya'da yaşayan Müslümanlar dışında, Türkiye'deki tüm Rumlar'la Yunanistan'daki tüm Müslümanlar değiştirilecekti. Yunan ordularının Batı Anadolu'da ve Doğu Trakya'da yaptıkları yıkımın onarılması konusunda anlaşmaya varılamadı.

Müttefik Devletlerle ilgili olarak Fransa ile herhangi bir toprak sorunu yoktu. Suriye sınırı için 1921 Ankara Antlaşması temel alındı. On iki ada İtalya'ya bırakıldı. Anlaşmaya varılan en önemli konu, Boğazlar'ın statüsü oldu. Yabancı gemilerin Boğazlar'dan serbestçe geçişi ilke olarak kabul edliliyordu. Ancak, savaş zamanında Türkiye savaşan taraflardan biriyse, ticaret gemilerinin geçişlerine bazı sınırlamalar getiriliyordu. Ayrıca, savaş gemilerinin geçişine tonaj bakımında bazı koşullar ve denizaltıların geçişine birtakım sınırlamalar kondu. Bu sınırlamalar, savaş zamanında Türkiye'nin savaştaki konumuna göre daha da ağırlaştırılabilecekti. Öte yandan, Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının kıyıdan başlayarak 15-20 km'lik bir bölümü askerden arındırılacaktı. Son olarak, yabancı gemilerin geçişini denetlemek üzere, bir Türk temsilcisinin başkanlığında, antlaşmaya taraf devletlerin temsilcilerinden oluşan bir Boğazlar Komisyonu kurulacaktı. Çanakkale ile birlikte, Müttefik ordularınca mezarlık olarak kullanılacak bölgeler, bazı koşullar altında, ilgili devletlere verilecekti.

Müttefik devletlerle anlaşmaya varılamayan konuların başında Osmanlı

J.J. 8656 OUCHY et les montagnes de la SAVOIE

CONFÉRENCE POUR LA PAIX EN ORIENT
11.XII.22-15
LAUSANNE
Madame Ismet Pacha
Smyrne
Turquie

borçları ve kapitülasyonlar geliyordu. Osmanlı borçlarının, Osmanlı Devletl'nden ayrılan ülkelerce de karşılanması, özellikle Fransa ve Türk temsilcileri arasında tartışmalara neden oldu. Bu sorun, konferans süresince çözülemediği gibi, daha sonra da bir anlaşmazlık konusu olarak sürdü. Öte yandan Müttefik devletler, Osmanlı Devleti döneminde elde ettikleri adli, iktisadi ve öbür alanlardaki kapitülasyonların birdenbire kaldırılmasını kabul etmediler.

İsmet İnönü'nün Lozan'da kullandığı mühürü

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Konferansın ilk aşamasında İstanbul ve Boğazlar'ın İtilaf Devletleri'nce boşaltılması konusunda da olumlu bir sonuca varılamadı. Musul sorunun çözümü, dolayısıyla Türkiye-Irak sınırının saptanması daha sonraki görüşmelere bırakıldı.

Lozan görüşmeleri ve esas olarak kapitülasyonlar sorunu yüzünden konferansın kesintiye uğraması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda şiddetli tartışmalara yol açtı. Ancak, Mustafa Kemal'in, yaptığı konuşmada İsmet Paşa'yı desteklemesi ve görüşmelerin başlamasını istemeyenleri eleştirmesi üzerine Meclis, 6 Mart 1923 tarihli toplantısında konferansın yeniden başlaması için öneride bulunulmasını kabul etti. Müttefikler bu öneriyi kabul ettiler, ancak Türk tarafının görüşmelerin İstanbul'da yapılması isteğine karşılık, konferansın yine Lozan'da yapılması konusunda direttiler. 23 Nisan 1923'te yeniden başlayan görüşmelerde, ilk bölümde üzerinde anlaşmaya varılamayan konular ele alındı. Türk heyeti kapitülasyonlar konusunda hiçbir ödüne yanaşmadı ve sonuçta Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenliğini önemli ölçüde sınırlayan ayrıcalıklar bir iki koşulla ortadan kaldırıldı. Müttefiklerin Osmanlı döneminde ele geçirdikleri ve vazgeçmek istemedikleri kabotaj, bir başka deyişle Türk limanları arasında deniz taşımacılığı yapma hakkı sorunu da aynı biçimde sonuçlandı ve bu hak yalnızca Türk yurttaşlarına tanındı.

Lozan Konferansı sırasında çizilen karikatürlerden

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Anadolu'da yaptığı zarar ve ziyan nedeniyle Türkiye'nin Yunanistan'dan istediği onarımdan ise, Yunanistan'ın herhangi bir ödemede bulunacak durumda olmadığı göz önüne alınarak Karaağaç'ın tazminat olarak Türkiye'ye terk edilmesi karşılığı vazgeçildi.

Musul ve Osmanlı borçları sorunu dışındaki konularda anlaşmaya varıldıktan sonra, Lozan Antlaşması, 24 Temmuz 1923'te imzalandı. On yedi ek belgeyle birlikte antlaşma, 5 bölüm, 5 anlaşmaya, 5 protokol ve 5 bildiriye bölünmüş 143 maddeden oluşuyordu.

Lozan Antlaşması'nın en önemli özelliği, Misak-ı Millî'de belirlenen hedeflere ulaşılmış olmasıydı. Henüz belirlenmemiş güney sınırları dışında, Türkiye'nin yeni sınırları, Misak-ı Millî'de öngörülen sınırlardı.

LES FRANÇAIS
LES ARTISTES
LES ITALIENS
LES TURCS
ON FERME

İsmet İnönü
barış mesajı ile
Lozan Konferansı
dönüşünde

İnönü Vakfı
Koleksiyonu

Nisan 1923'de Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesi kararı alındı.

Cengiz Kahraman Arşivi

Mustafa Kemal ve Latife Hanım Milli Mücadele sırasında

Türkiye İş Bankası Koleksiyonu

Mustafa Kemal
Milli Mücadele
yıllarında asker ve
halkla birlikte

Türkiye İş Bankası
Koleksiyonu

Kapitülasyonlar kaldırılmış, Türkiye'nin herhangi bir tazminat ödemesi de söz konusu olmamıştı. Türkiye, Boğazlar'da tam denetim hakkını kullanamamakla birlikte, egemenliği ve bağımsızlığı üzerine konulan sınırlamalardan çoğunun kaldırılmasını sağlamıştı.

İsmet Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde antlaşmanın onaylanması görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada, Lozan'ın anlamını şöyle vurguluyordu: "Bölünmez birleşik bir vatan, dışa karşı olağandışı bağlardan ve hükümet içinde hükümet ifade eden ayrıcalıklardan arınmış bir durum, doğal olmayan malî yükümlülükleri kaldırılmış, savunma hakkı mutlak, kaynakları zengin ve serbest bir vatan, bu vatanın adı Türkiye'dir. O Türkiye'yi, bu anlaşmalar ifade etmekte ve açıklığa kavuşturmaktadır."

Lozan Antlaşması, yeni Türk Devleti ile Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletler arasında eşit koşullarda yapılmış bir antlaşmaydı. Savaşta yenilgiye uğramış devletler arasında yalnız Türkiye böyle bir anlaşma yapabilmişti. Paris Konferansı ertesi Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'la imzalanan sırasıyla, Versailles, Saint Germain, Neilly, Trianon barış antlaşmaları, savaştan yenik çıkan ülkeleri ağır yükümlülükler altına sokmuştu. Galip devletler diğer mağlup ülkelere direttikleri ağır barış koşullarının katmerlisini Sevr ile Osmanlı'nın önüne koymuş, ve hanedanı simgesel bir düzeye indirgeyerek topraklarını paylaşmıştı. Türk ulusu, Saray'ı da karşısına alarak, bu ölüm fermanına karşı başkaldırmış ve Milli Mücadele diye bilinen direnişe geçmişti. Direniş başarıyla sonuçlanmış ve uluslararası planda Lozan ile ulusal kimlik Batı'ya onaylatılmıştı.

Mustafa Kemal Nutuk'ta Lozan'dan şöyle söz etmektedir:

"Baylar, mirasçısı olduğumuz Osmanlı Devleti'nin dünya gözünde hiçbir değeri, erdemi ve onuru kalmamıştı. Uluslararası hakların dışında bırakılmıştı. Sanki koruma ve güdüm altına alınmış gibi görülüyordu. Geçmişteki yanlışlıklarla, savsaklamalarla hiçbir ilgimiz yokken, yüzyılların birikmiş hesapları bizden sorulmamak gerekirken, bu konuda da dünya ile karşı karşıya gelmek bize düşmüştü. Ulusu ve yurdu gerçek bağımsızlığına ve egemenliğine kavuşturmak için bu güçlüklere katlanmak ve özveride bulunmak da bizim üzerimize yükletilmişti. Ben yüzde yüz olumlu sonuç alınacağına güveniyordum. Türk ulusunun varlığı için, bağımsızlığı için, egemenliği için yüzde yüz elde etmek ve sağlamak zorunda olduğu temel hakların dünyaca tanınacağına hiç kuşkum yoktu. Çünkü, gerçekte bu temel haklar güçle, liyakatle ve edimli olarak alınmıştı. Konferans masasında istediğimiz, gerçekte elde edilmiş olan bu hakların, yöntemine göre yazılıp onanmasından başka bir şey değildi. İsteklerimiz açıktı ve doğal haklarımızdı. Bundan başka haklarımızı korumak ve sağlamak için gücümüz de vardı; gücümüz de yeterdi. En büyük gücümüz, en güvenilir dayanağımız ulusal egemenliğimizi elde etmiş, onu edimli olarak halkın eline vermiş ve halkın elinde tutabileceğimizi yine edimli olarak kanıtlamış olmamız idi."

6 Ekim 1923'de İstanbul işgal ordularından teslim alındı.

İnönü Vakfı Koleksiyonu

Kurtuluş gününde halk büyük bir coşku ile orduyu karşıladı.

İnönü Vakfı Koleksiyonu

الحمد لله
وطن مدافعلینه الستانبول شهرینک زیارتیله احترام وشکرانی

Cumhuriyet'in İlanı

29 Ekim 1923

1923 sonbaharına gelindiğinde, Saltanat sona ermiş, Lozan'da bağımsız bir devletin temelleri atılmıştı. Bir anlamda Cumhuriyet'e giden yol açılmıştı. Bu arada seçime gitme kararı alınmıştı. Mustafa Kemal'in dokuz ilkelik seçim beyannamesi [8 Nisan 1923] Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkası'na dönüşeceğinin duyurusu niteliğindeydi. Halk Fırkası'nın bir tür "siyasî programı"ydı. Ağustos ayında yapılan seçim sonuçları beraberinde bir hükümet buhranı getirmişti. Mustafa Kemal buhranı siyasal yapılanmada köklü bir dönüşümle çözmekten yanaydı. Cumhuriyet fiilen kurulmuş ancak bunun adı konmamıştı. 28 Ekim'i 29 Ekim'e bağlayan gece Mustafa Kemal aralarında Fethi [Okyar] ve İsmet Paşa'nın da bulunduğu birkaç dostuyla Çankaya köşkünde Cumhuriyet tasarısını hazırladılar. Anayasa'ya "Türkiye devletinin yönetim şekli cumhuriyettir" cümlesi eklenecekti. Tasarı 29 Ekim günü meclis grubuna sunuldu; Meclis genel heyetine getirildi. 29 Ekim gecesi Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişiklikle Cumhuriyet ilan edildi.

Meclis'te görüşmeler sırasında Abdurrahman Şeref Bey cumhuriyeti şu satırlarla açıklıyordu:

"Hükümet biçimlerini birer birer saymak gereksizdir. Egemenlik kayıtsız şartsız dedikten sonra, kime sorarsanız sorunuz, bu cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, bu ad kimilerine hoş gelmezmiş varsın gelmesin."

Aynı gün yapılan seçimle Mustafa Kemal cumhurbaşkanı seçiliyordu.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal

Haluk Oral Koleksiyonu

Mustafa Kemal
Latife Hanım ile
yurt gezisinde

Türkiye İş Bankası
Koleksiyonu

ISBN 975-458-909-7